

Niet voor brood en niet alleen: hoe Europese koppels arbeid en zorg combineren

Ghysels, J. (2003), *The work and care game: an empirical analysis of household decision making in the European Union*, Antwerpen: UFSIA (niet-gepubliceerde doctoraatsthesis)

In dit artikel betogen we op basis van empirisch onderzoek over België, Spanje en Denemarken dat mensen niet zomaar beschouwd kunnen worden als losstaande individuen die hun job centraal plaatsen in hun leven. Uit de analyse blijkt dat partners hun keuzes over jobs en kindercare op elkaar afstemmen. Bovendien gaat die afstemming eerder zelden uit van wederzijdse compensatie, maar weerspiegelt ze veelal samenlopende voorkeuren. Als dominante patronen zien we enerzijds mannen en vrouwen die zich samen engageren in de richting van beroeps-carrières en anderzijds mannen en vrouwen die samen voor standaardjobs kiezen en veel tijd uittrekken voor kindercare. In de sectoren arbeid en emancipatie dringt een meersporenbeleid zich dan ook op.

Denken over individuele betaalde arbeid leidt tot oogkleppen

In statistieken en analyses over arbeid vinden we bijna uitsluitend informatie over één specifiek deelgebied: de individuele betaalde arbeid. Omwille van de beschikbaarheid van de gegevens hebben onderzoekers zich inderdaad vooral beziggehouden met de tewerkstellingsituatie van individuen. Arbeidsparticipatie, werkloosheid, loonverschillen, loopbanen, ... ze zijn allemaal het onderwerp van talloze analyses en beleidsaanbevelingen. Tegelijk hebben ook voorstanders van emancipatie zich

sterk op dit terrein geprofileerd. Voor velen dient de emancipatie van de vrouw zich in de eerste plaats te uiten op de arbeidsmarkt. Economische onafhankelijkheid versterkt immers de onderhandelingspositie van vrouwen en werkt als dusdanig als een hefboom voor evenwaardige genderverhoudingen. Het zal daarom niemand verbazen dat we ook in het beleid deze nadruk op individueel betaald werk op vele plaatsen terugvinden. Denken we maar aan het concept 'actieve welvaartsstaat' of aan het overwicht van jobgerichte maatregelen in de emancipatierichtlijnen van de Europese Unie.

De overvloedige stroom aan informatie en beleid mag ons echter niet uit het oog doen verliezen dat we te maken hebben met een belangrijke reductie van de werkelijkheid. Mensen leven niet als losstaande individuen en bovendien vullen ze hun tijd niet alleen in met een job. Getuige daarvan is bijvoorbeeld de relatief nieuwe beleidsbepalingsomgeving om de combinatie van arbeid en zorg.

Daarmee zijn we meteen aanbeland bij het onderwerp van deze bijdrage. Wat kunnen we achterhalen over de *gezamenlijke beslissing over betaalde*

arbeid en kindertzorgtijd door koppels in de Europese Unie? Voor alle duidelijkheid: de term 'gezamenlijk' slaat hier op twee fenomenen: "Hoe stemmen partners hun tijdsbesteding op elkaar af?" en "Hoe wegen mannen en vrouwen hun persoonlijke 'kinderzorgtijd' af tegen de tijd die ze besteden aan betaald werk?"

Drie landen vertegenwoordigen de Europese Unie

Om de analyse overzichtelijk te houden, kiezen we drie EU-lidstaten uit als vertegenwoordigers: Denemarken, België en Spanje. De drie behoren in welvaartsstaattypologieën consistent tot verschillende categorieën en staan aldus voor de diversiteit die de Unie kenmerkt. *Denemarken* vertegenwoordigt de Scandinavische landen. Institutioneel is het sterk geïndividualiseerd met een strikt individueel belastingsstelsel en een socialezekerheidssysteem met relatief weinig gezinsmodulering. Betaald werk heeft er ruim ingang gevonden bij vrouwen en voltijdse jobs worden stilaan de norm voor beide geslachten. De overheid is verder sterk betrokken bij kinderopvang en voorziet in genereuze regelingen voor bevallings- en ouderschapsverlof.

Spanje is dan weer een 'typische' zuiderse EU-lidstaat met een socialezekerheidsstelsel in volle ontwikkeling. Bovendien is het belastingsstelsel gericht op het kostwinnersgezin, ontbreekt het aan

kinderopvangfaciliteiten en kampt het land met een relatief hoog werkloosheidscijfer. Daardoor speelt familiale solidariteit een grote rol en hebben relatief weinig vrouwen een job buitenshuis.

België neemt een tussenpositie in. Ons belastingsstelsel en socialezekerheidssysteem zijn in feite hybriden met flinke gezinsmodulering, maar tegelijk ook voorzieningen die aan individuele stelsels doen denken (bijvoorbeeld de mogelijkheid om het inkomen van partners apart te laten belasten). Verder hebben we vrij uitgebreide voorzieningen voor kinderopvang, met een unieke brede waaier aan opvangtypes (grootouders, onthaalmoeders, crèches, ...). Ook qua loopbaanonderbrekingsregelingen moeten we voor weinig landen in de EU onderdoen. Op de arbeidsmarkt, tenslotte, vinden alsmaar meer vrouwen hun gading in jobs met heel gevarieerde werktijden.

Staat arbeid los van zorg?

Tabel 1 toont enkele beschrijvende gegevens over de *combinatie van arbeid en zorg op individueel niveau*. Om geen appels met peren te vergelijken gebruiken we gegevens van de European Community Household Panel, een Europese vergelijkende enquête die door Eurostat wordt georganiseerd. We beperken ons tot individuen die effectief samenwonen met een partner en waarvan we kunnen aannemen dat er een kans is dat ze kinderen

Tabel 1.

De combinatie van betaalde arbeid en kindertzorg in Denemarken, België en Spanje voor individuen (20-45 jaar) die effectief samenwonen met een partner.

Wekelijks aantal uren in betaald werk	Denemarken	België	Spanje	Denemarken	België	Spanje
	Verdeling van de jobtypes in procenten			Wekelijkse kinderopvangtijd: gemiddeld aantal uren		
Vrouwen	100	100	100	31	33	39
0 tot 14 uur	24	29	60	41	49	48
15 tot 20 uur	4	11	3	33	36	27
21 tot 34 uur	17	14	4	35	37	30
35 of meer	55	46	33	25	22	26
Mannen	100	100	100	18	10	8
0 tot 40 uur	69	55	61	19	11	10
41 of meer	31	45	39	15	8	5

Bron: European Community Household Panel 1997.

hebben en dus tijd 'moeten' uittrekken voor kinderzorg (leeftijd 20-45). Bij betaalde arbeidstijd geven de respondenten weer hoeveel tijd zij besteden aan betaalde arbeid in een gewone werkweek. Het getal omvat met andere woorden ook eventuele bijberoepen en 'overwerk'. Kinderzorgtijd heeft betrekking op de uren die respondenten in een week persoonlijk besteden aan zorg en oppas voor de kinderen.

In de linkerkolommen ondersteunt de tabel onze eerdere typering van de arbeidsmarkt voor vrouwen in de drie landen. Deense vrouwen werken veelal voltijds of in een grote deeltijdse baan, Belgische vrouwen zijn mooi verspreid over de vier types tewerkstelling en Spaanse vrouwen zijn vooral terug te vinden buiten de arbeidsmarkt. Als ze al een job hebben, dan is die bijna uitsluitend voltijds.

De rechterkolommen van tabel 1 geven weer hoe betaald werk gecombineerd wordt met *kinderzorgtijd*. Gemiddeld genomen daalt de kinderzorgtijd wanneer de tijd in betaald werk stijgt, wat ook te verwachten is omdat een dag hoe dan ook maar 24 uren telt. Toch is de daling niet proportioneel en lijkt het met name nauwelijks van tel of een vrouw nu een grote of een kleine deeltijdse job heeft.

Interessant is ook dat de verhouding tussen de kinderzorgtijd van mannen en vrouwen sterk verschilt van land tot land. In Denemarken zijn mannen veel meer betrokken bij de zorg voor kinderen dan in de andere landen. Mannen met een gewone voltijdse job besteden er zelfs bijna evenveel tijd aan dan vrouwen met een voltijdse job. In België en Spanje is dat nooit het geval. Mannen komen er in geen enkele jobcategorie verder dan de helft van de vrouwelijke kinderzorgtijd, met een dieptepunt van 1 op 10 voor Spaanse mannen met een tijdrovende job in vergelijking met thuiswerkende vrouwen.

Hoe partners elkaar vinden

Naast de individuele afweging tussen zorgtijd en betaalde arbeid kijken we nu ook naar de *afweging tussen de partners van diezelfde beslissingen*.

In alle landen blijkt dat de tijd besteed aan zorg zwaar weegt op het beslissingsproces. Mannen en

vrouwen houden rekening met de zorgnoden in hun gezin in alle beslissingen die we nu analyseren. Merkwaardig genoeg is dat veel minder het geval met de tijd besteed aan betaald werk. In Denemarken en Spanje, bijvoorbeeld, stemmen mannen en vrouwen hun bijdrage aan de kinderzorg wel af op die van hun partner, maar houden ze erbij geen rekening met de tijdsintensiteit van hun eigen job of die van hun partner. Daarmee suggereren de resultaten dat in beide landen geldt: "*Zorg eerst!*" Partners kiezen een bepaalde ouderlijke zorginzet en trekken daaruit de conclusies voor hun job. Dat het uiteindelijke resultaat toch zover uit elkaar ligt (zie tabel 1) heeft veel te maken met de maatschappelijke context van de beide landen. Enerzijds zijn Deense mannen veel meer dan Spaanse mannen geneigd om hun steentje bij te dragen en anderzijds staat de Deense arbeidsmarkt veel meer open voor moeders dan de Spaanse.

Verder toont nadere analyse van de verbanden tussen de mannelijke en de vrouwelijke zorgtijd aan dat er zich, vooral in Denemarken en België, *clusters* lijken te vormen. Sommige koppels 'presteren' samen veel zorgtijd en andere net niet. Kinderzorg is, met andere woorden, niet iets dat je overlaat aan je partner om er je verder niets van aan te trekken. Mensen blijken integendeel samen aan één zeel te trekken.

Van emancipatie- naar diversiteitsbeleid

Voor het tewerkstellings- en emancipatiebeleid hebben deze resultaten natuurlijk belangrijke gevolgen. Met meer mannen in de kinderkamer stimuleren we alleszins de voltijdse jobkeuze voor vrouwen. Het fenomeen van de dubbele dagtaak helpen we er echter niet noodzakelijk mee uit de wereld, want veel vrouwen zullen net geneigd zijn om een verhoging van de mannelijke inbreng in de kinderzorg aan te vullen met meer eigen tijd. In combinatie met een verhoogde intrede in voltijds betaald werk kan de vrije tijd dan alleen maar inkrimpen.

Het zware gewicht van zorgbekommernissen in de beslissingen van koppels bevestigt natuurlijk het belang van een beleid dat de combinatie van arbeid en zorg vergemakkelijkt. De voortdurende vraag naar uitbreiding van de kinderopvangfacili-

teiten is hier niet vreemd aan. Desalniettemin mogen we de bovenstaande nuancering van het klassieke verhaal niet uit het oog verliezen. Bij een gelijkblijvende gezinssituatie en met gelijke persoonlijke kenmerken kunnen mensen voor een heel andere invulling van de ouderlijke bijdrage aan de kinderopvang kiezen. Een éénsporig beleid dat ervan uitgaat dat het iedereen uiteindelijk om een job te doen is, staat duidelijk haaks op de feiten. Mensen leven niet van brood alleen. Velen kiezen samen met hun partner voor een meer jobgeoriën-

teerd leven of, integendeel, een meer zorggeoriënteerd bestaan. Er is nog werk aan de winkel om emancipatie te laten klinken als "gelijke kansen om de persoonlijke voorkeuren te kunnen waarmaken".

Joris Ghysels
Centrum voor Sociaal Beleid
Universiteit Antwerpen